

H. Ekrem Cunedioğlu¹
Kalkınma Programı Direktörü

Ömer Faruk Can²
Araştırmacı

BİR SOSYAL ÇÜRÜME EMARESİ OLARAK SAHTE DİPLOMA SKANDALI

“Yalnızca bir günah vardır, tek bir günah. O da hırsızlıktır. Onun dışındaki bütün günahlar hırsızlığın bir çeşitlemesidir.”
Khaled Hosseini, Uçurtma Avcısı

POLİTİKA NOTU

Sahte diploma skandalı, ülkenin ana gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan en kapsamlı dijital kimlik sahteciliği vakalarından biriyle karşı karşıya olunduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Böylesine vahim bir olay, yalnızca bir “hacker vakası” veya teknik bir dijital güvenlik ihlali olarak değerlendirilemez. Asıl önem taşıyan husus, bu ölçekte bir girişimi mümkün kılan toplumsal zeminin nasıl oluştuğunu anlamaktır. Zira söz konusu skandal, e-imza ve e-Devlet gibi modern teknolojik altyapılara sahip bir ülkede, yetkisiz erişimle üretildiği iddia edilen sahte mezuniyet kayıtları veya sahte ehliyet belgelerinden ibaret değildir.

Hâlihazırda devam eden adli soruşturmalar çerçevesinde, Ankara’da iki ayrı iddianamede yüzlerce kişi hakkında dava açıldığı kamuoyuna yansımıştır. İddianamelerde aktarılan bilgilere göre, belirli şahıslar üniversitelerin öğrenci bilgi sistemlerine elektronik imza kullanarak yetkisiz şekilde erişmiş; mezun olmayan kişilere mezuniyet kaydı oluşturmuş, sınav sonuçlarını değiştirmiş ve bu değişiklikleri e-Devlet sistemine entegre etmiştir. İddialara göre, söz konusu yöntem aracılığıyla 400’den fazla akademisyenin sahte diploma kullanarak ünvan ve kamu görevi elde ettiği öne sürülmektedir. Her ne kadar yetkililer bu rakamların doğruluğunu reddetse de olay yükseköğretim alanında derin bir güven bunalımının varlığını ortaya koymaktadır.

¹<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1459>

²<https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1474>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Bununla bağlantılı olarak, kısa süre önce bazı vatandaşların e-Devlet şifrelerinin çalınması ve kötüye kullanılması vakaları da gündeme gelmiştir³. Dolayısıyla, yalnızca diplomaların değil, dijital ortamda tutulan resmi kimlik bilgileri ve belgelerin güvenliği de ciddi biçimde sorgulanmaktadır. Sahte diplomalar, bireylere hak etmedikleri ünvan ve istihdam fırsatları sağlarken; ele geçirilen e-Devlet hesapları, vatandaşların kişisel verilerini ciddi risk altına sokmaktadır. Bu tür olaylar, birbirinden bağımsız münferit hadiseler olarak değil, bütüncül bir bakışla değerlendirildiğinde hem sahte belge kullanımını hem de dijital güvenlik açıklarını kapsayan daha geniş ölçekli bir toplumsal ve siyasal “çürüme” göstergesinin parçaları olarak okunmalıdır.

Bu notta, son dönemde gündeme gelen sahte diploma vakasının neden tam da bu dönemde ortaya çıktığı ve böylesine kapsamlı bir sahtekârlık ağının hangi toplumsal dinamiklerin ürünü olduğu sorgulanmaktadır. Konu yalnızca kriminal boyutuyla sınırlı olarak ele alınmayacak; aksine, bu olgunun ortaya çıkmasına imkân veren toplumsal ve siyasal bağlam ayrıntılı biçimde incelenecektir. Not, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Türkiye’de son yıllarda gözlemlenen toplumsal ve siyasal değişim ile bozulma göstergeleri tartışılmakta; ikinci bölümde, benzer olayların dünya genelinde nasıl tezahür ettiği karşılaştırmalı örnekler aracılığıyla değerlendirilmektedir. Son bölümde ise, söz konusu soruna yönelik uygulanabilir çözüm stratejileri üzerinde durulmaktadır.

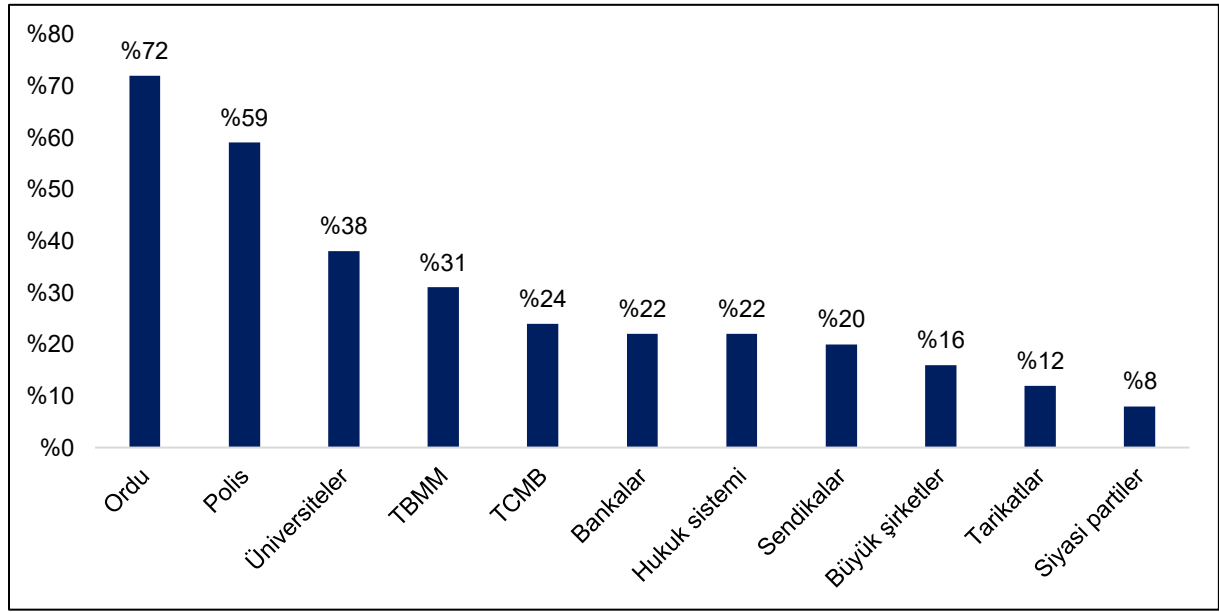
1. Sahte Diploma Skandalının Oluştuğu Toplumsal Zemin

Sahte diploma skandalının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan koşullar, yalnızca birkaç fırsatçı dolandırıcının faaliyetleriyle izah edilemeyecek kadar kapsamlıdır. Bu olayın gerçekleşmesini mümkün kılan faktörler incelendiğinde, Türkiye’de son yıllarda toplumsal ve siyasal alanda yaşanan derin dönüşümler belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Konunun bütüncül biçimde anlaşılabilmesi için, hem pratik düzlemde ortaya çıkan bu dönüşümlerin somut tezahürlerini hem de bunlara ilişkin teorik açıklamaları ayrıntılı olarak ele almak gerekmektedir.

Türkiye’de kurumlara yönelik toplumsal güvenin ciddi ölçüde zedeleniği görülmektedir. Bu durum, güncel ve kapsamlı saha çalışmalarıyla da teyit edilmektedir. Nitekim İSAR’ın Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) kapsamında 2024 yılında yayımladığı Türkiye’nin Toplumsal Haritası⁴ başlıklı rapor, kurumsal güven düzeylerindeki dramatik değişimi ortaya koymaktadır. Bulgulara göre, halkın en yüksek güven duyduğu kurum %72 ile açık ara Türk Silahlı Kuvvetleri olurken buna karşılık, en düşük güven oranına sahip kurum %8 ile siyaset kurumu olmuştur (Şekil 1).

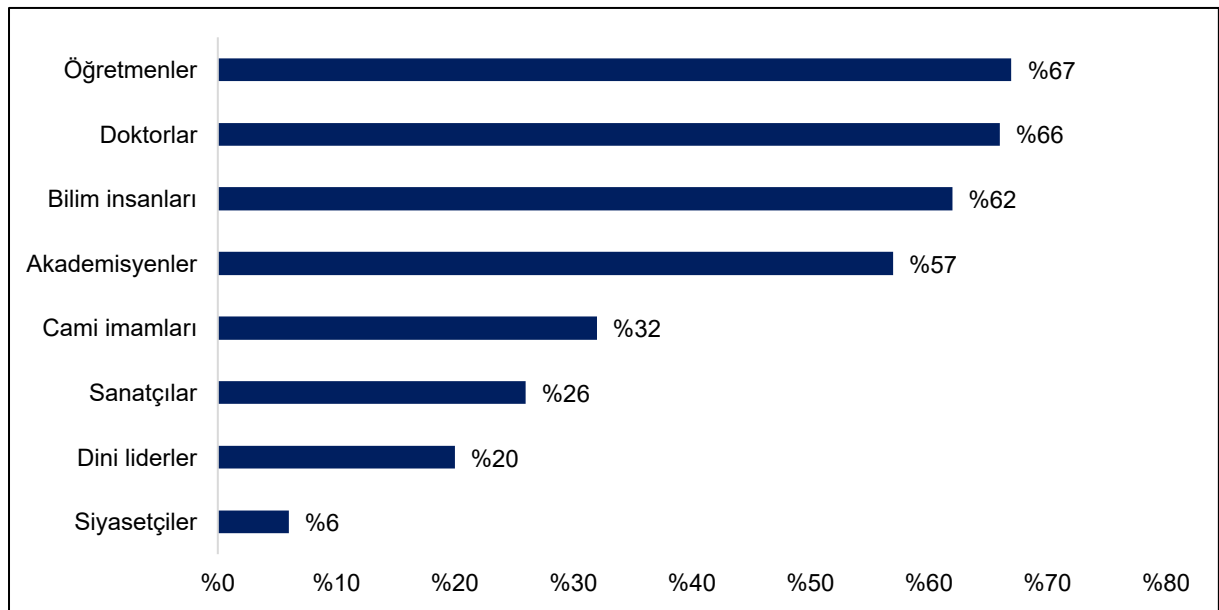
³ <https://www.indyturk.com/node/745010/haber/bakan-uralo%C4%9Flu-do%C4%9Furulad%C4%B1-85-milyonun-kimlik-bilgilerinin-%C3%A7al%C4%B1nd%C4%B1%C4%9F%C4%B1-maalesef-do%C4%9Fru>

⁴ <https://www.tgss.org.tr/yayinlar/turkiye-nin-toplum-haritasi-tgss-2024-ozet>

Şekil 1. Kurumlara “tamamen güveniyorum” veya “güveniyorum” diyenlerin oranı

Kaynak: Türkiye'nin Toplumsal Haritası 2024, TGSS.

Benzer bir eğilim meslek gruplarına ilişkin güven düzeylerinde de gözlenmektedir. Araştırmaya göre, en güvenilir meslek grubu %67 oranıyla öğretmenler olurken, siyasetçiler yalnızca %6'lık güven oranıyla listenin en altında yer almıştır (Şekil 2). Bu veriler, uzun süredir dile getirilen kurumsal güven erozyonunun geldiği vahim noktayı istatistiksel olarak gözler önüne sermektedir.

Şekil 2. Meslek gruplarına “tamamen güveniyorum” veya “güveniyorum” diyenlerin oranı

Kaynak: Türkiye'nin Toplumsal Haritası 2024, TGSS.

Toplumsal siyasi aktörlere yönelik güven eksikliği, temelsiz bir önyargıdan ziyade, uzun yıllara yayılan olumsuz deneyimlerin birikiminden kaynaklanmaktadır. Yolsuzluk iddiaları, akraba

kayırmacılığı uygulamaları ve verilen sözlerin tutulmaması gibi tekrar eden hayal kırıklıkları, siyaset kurumunun itibarını derinden zedelemiştir.

Bu itibar kaybı yalnızca Türkiye'ye özgü bir olgu değildir. Örneğin, Gallup'un Amerika Birleşik Devletleri'nde yaptığı kamuoyu araştırmaları, 2000'lerin başında %30 civarında olan Kongre'ye güven beyan edenlerin oranının 2022-2024 döneminde %10'un altına gerilediğini ortaya koymaktadır⁵. Böylesi düşük güven oranları, siyaset kurumlarının toplumsal sorunlara çözüm üretme kapasitesinin kalmadığı yönündeki algıyı pekiştirmekte; bu da vatandaşların siyaset süreçlere katılımını azaltarak, siyaset pratiğinden giderek uzaklaşmalarına yol açmaktadır.

Bu noktada liyakat meselesi önem kazanmaktadır. Liyakat, bireylere dürüst çalışma, eğitim yoluyla donanım kazanma ve hakkaniyetli rekabet sayesinde başarı ve refaha ulaşılabilceği yönünde güven telkin eder; böylece toplumsal dinamizmi besler. Ancak bu inanç zedelendiğinde, bireyler başarı ve refaha meşru yollar yerine farklı, çoğu zaman etik dışı yöntemlerle ulaşma eğilimine girerler.

Nitekim Ankara Sosyal Bilimler Vakfı tarafından 2024 yılında gerçekleştirilen “Türkiye’de Kimlikler: Din, Siyaset ve Ekonomi” başlıklı değerler araştırmasına göre, “hayatta başarılı olmak için mutlaka bir torpilin, güçlü bir tanındığın olması lazım” ifadesine katılanların oranı %63’tür⁶. Üstelik bu oranın muhafazakâr (%58,8) veya modern (%65,4) olarak tanımlanan bireyler arasında da oldukça yüksek olması, bir çaresizlik ve kurumsal güvensizlik algısının kimliklerden bağımsız olarak toplumun geneline yayıldığına işaret etmektedir.

Mevcut durumu anlamlandırmada Robert K. Merton’un Gerilim (Strain) Teorisi önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Merton (1968), toplumların geniş kesimler tarafından arzu edilen saygınlık, zenginlik ve statü gibi hedefleri yücelttiğini, ancak bu hedeflere ulaşmak için herkese eşit ve meşru fırsatlar sağlamadığını belirtir. Bu durum, bireyler üzerinde yapısal bir baskı ve yoğun bir gerilim yaratır. Başarının önemine güçlü bir şekilde inanan bireyler, meşru yolların yetersiz olduğuna kanaat getirdiklerinde hukuk dışı veya norm dışı yöntemlere yönelebilirler. Gerçekten de Merton, fırsat eşitsizliğinin yaygın olduğu toplumlarda, meşru yollarla başarı elde edemeyen bireylerin hedeflerinden vazgeçmek yerine bu hedeflere ulaşmak için kural dışı yöntemlere yöneldiği bir adaptasyon biçimi olan “yenilikçilik” (innovation) ile tepki verebildiklerini belirtmektedir.

Merton’un özellikle Amerikan toplumu üzerine geliştirdiği çözümlemede vurguladığı gibi, eğer toplumsal odak başarıya giden yol yerine yalnızca başarının kendisi olursa, amaca ulaşmak için kullanılan her yöntem zamanla meşru görülebilir. Bu durum yalnızca Amerika’ya özgü değildir; Türkiye’de de diploma, hâlen iş ve toplumsal saygınlık kazanmanın temel anahtarı olarak algılanmaktadır. Ancak diploma edinme sürecinin niteliği giderek önemini yitirken, belgenin kendisine yönelik bir takıntı oluşmaktadır.

Böyle bir bağlamda, sahte diploma gibi yasa dışı ve kestirme yolların tercih edilmesi yapısal olarak teşvik edilmiş olur. Bu süreç, liyakat ilkesinin zayıflamasına, dürüst çalışma, eğitim ve hakkaniyetli rekabete duyulan inancın aşınmasına yol açar. Nihayetinde, toplumsal dinamizm giderek sönerek yerini güvensizlik ve fırsat eşitsizliğinin hâkim olduğu bir düzene bırakır.

⁵ <https://news.gallup.com/poll/1597/confidence-institutions.aspx>

⁶ <https://www.sosyalbilimlervakfi.org/wp-content/uploads/2024/10/TURKIYEDE-KIMLIKLER-DIN-EKONOMI-VE-SIYASET-V2.pdf>

Toplumsal çözülme olgusunu anlamlandırmak için Francis Fukuyama'nın politik çürüme tezinden yararlanmak da mümkündür. Fukuyama (2014), modern devlet gibi güçlü ve işlevsel politik kurumların, bireylerin akrabalık ve ahabalık ilişkilerinin ötesine geçerek geniş ölçekli toplumsal iş birliğini mümkün kıldığını savunur. Ancak bu kurumlar zayıfladığında veya temel fonksiyonlarını yerine getiremediğinde, toplumun yeniden modern devlet öncesi ilişki biçimlerine geri dönme eğilimi güçlenir.

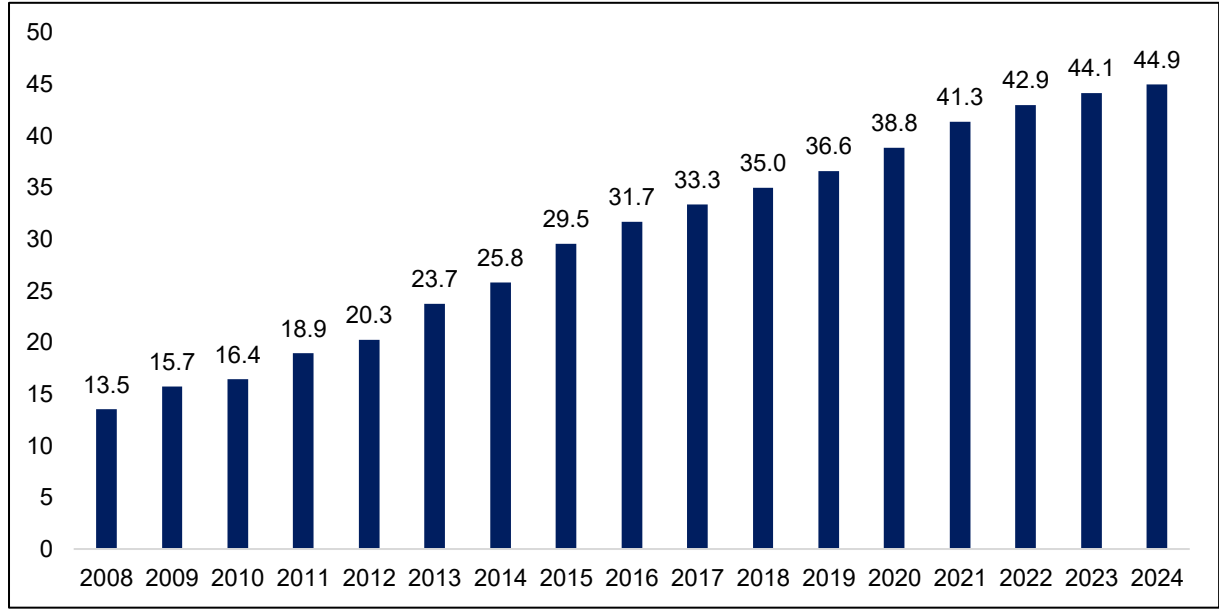
Türkiye bağlamında, bugün birçok alanda kurallar yerine ilişkilerin belirleyici olduğu yönündeki yaygın algı, devletin işlevlerini tam anlamıyla yerine getiremediğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Bu durum, Fukuyama'nın sözünü ettiği türden, modern devlet öncesine özgü ilişki ağlarının yeniden etkinleştiğine işaret etmektedir. Modern devlet kurumlarının etkinliğini yitirmesiyle birlikte bireyler, hak arama veya işlerini yürütme süreçlerinde akrabalık, hemşerilik ya da dostluk ilişkilerine yönelmektedir.

Bu süreç, özünde modern devletin sunduğu kurumsal güvence mekanizmalarının aşınması anlamına gelmekte ve toplumu, tarihsel olarak daha ilkel sayılabilecek, kişisel ilişkilere dayalı sosyal örgütlenme biçimlerine doğru geriletmektedir. Dolayısıyla politik çürüme, yalnızca kurumsal erozyonu değil, aynı zamanda toplumsal davranış kalıplarının da modernlikten geriye doğru evrilmesini ifade eden çok boyutlu bir olgudur. Böylece liyakat yerine akrabalık ve himaye ilişkilerinin belirleyici olduğu bu tablo, Fukuyama'nın "yeniden patrimonyalizm" kavramıyla örtüşmektedir.

Fukuyama'nın politik çürüme yaklaşımına ek olarak Peter Turchin'in elit aşırı üretimi (elite overproduction) kavramı, Türkiye'deki durumu anlamlandırmada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Turchin (2023), "End Times: Elites, Counter-Elites, and the Path of Political Disintegration" adlı eserinde, bir toplumda elit pozisyonlara talip olan, yüksek eğitilmiş bireylerin sayısı, sistemin absorbe kapasitesini aştığında ne tür sonuçlar doğabileceğini analiz eder. Bu durumda, prestijli ve yüksek gelirli iş pozisyonları için yoğun ve yıpratıcı bir rekabet ortaya çıkar; yeterli sayıda pozisyon olmadığı için çok sayıda eğitilmiş birey beklentileri karşılanmamış, dışlanmış ve mağdur hisseder. Bu durum, toplumsal huzursuzluk ve siyasal istikrarsızlık riskini artırır.

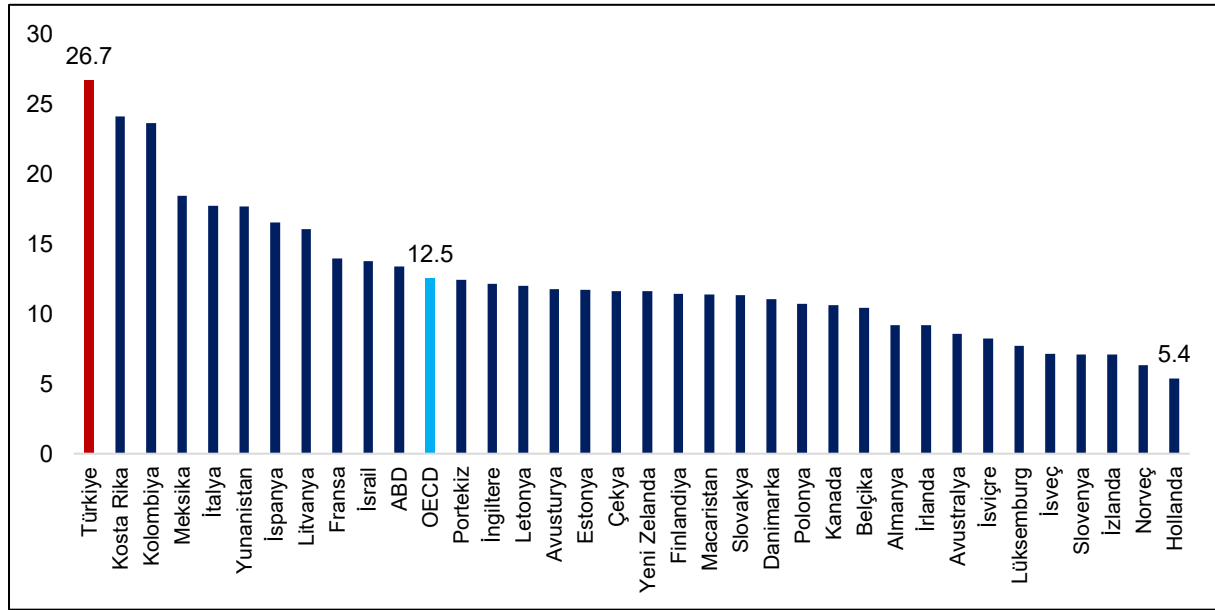
Türkiye örneğinde bu dinamikler son derece belirgindir. Son yirmi yılda yükseköğretim mezunu sayısında dramatik bir artış yaşanmıştır. TÜİK verilerine göre, 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranı 2008'de %13,5 iken, 2024 itibarıyla %44,9'a yükselmiştir (Şekil 3). İlk bakışta olumlu gibi görünen bu artış, işgücü piyasasında nitelikli istihdam kapasitesiyle örtüşmemektedir. Her yıl on binlerce mezun, sayıca sınırlı olan beyaz yakalı ve yüksek prestijli pozisyonlara girebilmek için rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bu tablo, Turchin'in tarif ettiği elit fazlası (elite surplus) durumuyla önemli ölçüde paralellik göstermektedir.

Bu çerçevede, yükseköğretim arzı ile nitelikli iş talebi arasındaki yapısal uyumsuzluk, yalnızca bireysel kariyer hayal kırıklıkları değil, aynı zamanda toplumsal memnuniyetsizlik, kutuplaşma ve güven erozyonu gibi geniş ölçekli sosyo-politik sonuçlar doğurmaktadır.

Şekil 3. 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranı (%)

Kaynak: TÜİK.

Türkiye’de genç nüfusun karşı karşıya olduğu tablo, yoğun rekabet, düşen getiri ve artan hoşnutsuzluk bağlamında oldukça çarpıcıdır. OECD verilerine göre, 2023 itibarıyla 15-29 yaş aralığındaki gençlerin %26,7’sinin ne eğitimde ne de istihdamda (NEET) yer aldığı belirtilmektedir. Bu oran, OECD ortalamasının (yaklaşık %12,5) iki katından fazladır ve Türkiye’yi karşılaştırmalı olarak en olumsuz konuma yerleştirmektedir (Şekil 4). Yüksek NEET oranı yalnızca işsizlik rakamlarını değil, aynı zamanda gençlerin ekonomik ve toplumsal sisteme entegre olamama sorununu yansıtmaktadır. “Ev genci” olarak da adlandırılan bu kesim, geleceğe dair ciddi belirsizlikler ve endişeler taşımaktadır. Üstelik eğitilmiş olup istihdamda bulunanlar dahi çoğu zaman düşük ücretli, vasıflarıyla uyumlu olmayan işlerde çalışmakta, bu da bireysel düzeyde motivasyon kaybına ve mesleki tatminsizliğe yol açmaktadır. Bu durum toplumsal düzeyde ise umutsuzluk, güven erozyonu ve aidiyet duygusunun zayıflaması gibi geniş ölçekli sonuçlar doğurmaktadır. Eğitilmiş fakat beklentilerini karşılayamayan genç nüfusun bir kısmı daha iyi fırsatlar arayışıyla yurt dışına yönelirken, bir kısmı ekonomik ve sosyal hayattan tamamen çekilmekte, diğer bir kısmı ise meşru yollarla başarıya ulaşmanın zor olduğu algısıyla yasa dışı veya etik dışı yöntemlere yönelebilmektedir. Dolayısıyla genç işsizliği ve yüksek NEET oranları, yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme ve demokratik istikrar açısından da kritik bir kırılma alanını temsil etmektedir.

Şekil 4. Ne eğitimde ne istihdamda olan nüfus oranı, 15-29 yaş, %, 2023

Kaynak: OECD.

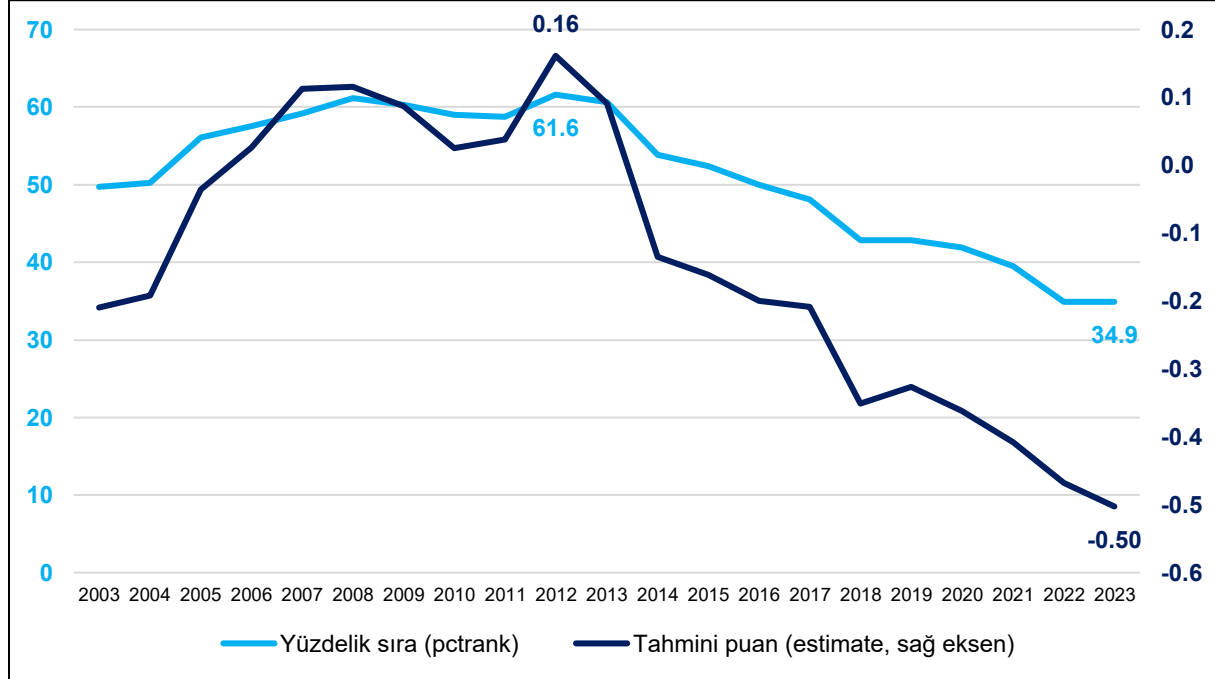
Turchin'in tanımladığı elit aşırı üretimi bağlamında, Türkiye'de beyaz yakalı gençlerin artan yurt dışına göç eğilimi ile ülkede kalanların sisteme yönelik öfkesinin yükselmesi, toplumsal huzursuzluğun somut göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu öfke, kimi zaman demokratik protesto biçimlerinde kendini ifade ederken, kimi zaman da yasa dışı veya etik dışı yollara yönelme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sahte diploma ile konum elde etmeye çalışan kişiler sayıca az olsa da bu tür girişimler, sistemin meşruiyetine duyulan güvenin zayıfladığını ve toplumsal düzenin normatif temellerinde bir erozyon yaşandığını göstermektedir. Dolayısıyla, bireysel ölçekte münferit gibi görünen bu vakalar, aslında daha geniş bir bağlamda, ekonomik fırsatların darlığı, liyakat ilkesinin aşınması ve kurumsal güvenin zedelenmesi gibi yapısal sorunların dışavurumu olarak değerlendirilmelidir.

Toplumsal çürümenin bir başka boyutu, yolsuzluğun hem artması hem de toplumsal algıda giderek olağanlaşmasıdır. Uluslararası karşılaştırmalı veriler, Türkiye'de yolsuzluk algısının son on yılda belirgin biçimde kötüleştiğini ortaya koymaktadır. Dünya Bankası'nın yönetim göstergelerine göre, yolsuzlukla mücadele alanındaki tahmini puanı 2012'den beri azalma eğilimindedir. 2012'de 0,16 olan tahmini puan 2023'te -0,5'e kadar gerilemiştir (Şekil 5). Tahmini puanı daha sezgisel bir sıralamaya çeviren ve ülkenin diğer ülkeler arasındaki konumunu gösteren yüzdelik sıra değişkeni de benzer bir eğilime işaret etmektedir. Dolayısıyla Türkiye yolsuzluğun kontrolü alanında diğer ülkelerden kendini olumsuz şekilde ayırtıran bir kötüye gidişat döngüsündedir. Bu durum, yolsuzluğun kontrolü için hesaplanan tahmini puanlara göre belirlenmiş sıralamada Türkiye'nin konum değişikliklerine de yansımaktadır. 2003-2023 dönemi boyunca söz konusu değişken için kesintisiz şekilde verisi bulunan 190 ülke arasında Türkiye 2003 yılında 96, 2012 yılında 70. sırada iken 2023'te 117. sırada yer almıştır. Bu dramatik düşüş hem kamu yönetiminde hem iş dünyasında hem de toplumun genelinde "işlerin şeffaf ve adil yürütülmediği" yönündeki kanaatin güçlendiğini göstermektedir.

İmar uygulamalarında görülen yolsuzluklar, nepotizm yoluyla yapılan atamalar ve sınav süreçlerinde ortaya çıkan usulsüzlük iddiaları, artık münferit krizler olmaktan çıkıp gündelik haber akışının sıradan unsurları hâline gelmiştir. Bu durum, zaman içerisinde yolsuzluk karşısındaki toplumsal hassasiyetin zayıflamasına ve ahlaki bir kayıtsızlığın yerleşmesine yol

açmaktadır. Böyle bir ortamda, norm ihlalleri yalnızca bireysel ahlak sorunu değil, aynı zamanda kurumsal güvenin aşınmasına ve demokratik meşruiyetin zedelenmesine neden olan yapısal bir mesele hâline gelmektedir.

Şekil 5. Türkiye’de yolsuzluğun kontrolünün gelişimi, 2003-2023

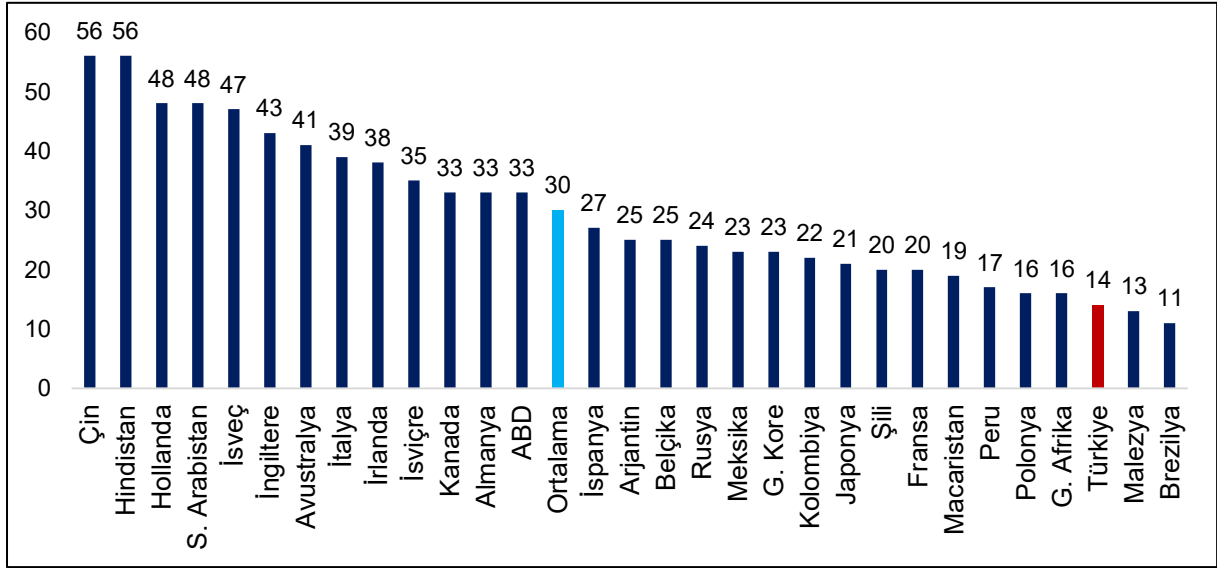

Kaynak: Dünya Bankası Dünya Yönetişim Göstergeleri.

Mevcut normsuzluk (anomi) sürecinden, toplumsal yapı içerisindeki hiçbir kesim veya kurum istisna değildir. Ahlaki değerleri ve “iyi toplum” idealini söylemsel düzeyde benimseyen yapılarda dahi bu eğilimi gözlemlemek mümkündür. Nitekim Diyanet-Sen’in 2023 yılında gerçekleştirdiği Din-Diyanet Algıları araştırması⁷ sonuçlarına göre, Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanlarının %79,1’i kurum içerisinde torpil, iltimas ve kayırmacılık uygulamalarının mevcut olduğuna inanırken bu duruma katılmadığını beyan edenlerin oranı sadece %7,3’tür. Dini referanslara dayalı bir söylem üreten bir kurumda, üstelik kendi personeli nezdinde bu denli yüksek bir yolsuzluk algısının bulunması, toplum genelinde de benzer ve hatta daha yoğun bir algının var olduğu yönünde güçlü bir gösterge sunmaktadır.

Bireyler arası güven, toplumsal yapının en hassas ve kırılgan unsurlarından birini oluşturur. Bu güven düzeyinin azalması, bireylerin birbirlerini potansiyel bir dolandırıcı ya da çıkar odaklı bir aktör olarak algılamalarına yol açar. Türkiye bağlamında da benzer bir görünüm söz konusudur. IPSOS’un 2022 yılında 30 ülkeyi kapsayan Interpersonal Trust Across the World araştırmasına göre, “çoğu insana güvenilebilir” ifadesine katılanların oranı küresel ölçekte %30 iken, Türkiye’de bu oran yalnızca %14 olarak tespit edilmiştir (Şekil 6). Bu oran, Türkiye’yi en düşük güven düzeyine sahip ülkeler arasında konumlandırmaktadır. Böylesi bir ortamda bireyler arasındaki düşük güven düzeyi, toplumsal normların ve kuralların ihlal edilmesini meşrulaştırma eğilimini artırmakta; bu durum ise toplumsal düzeyde norm erozyonunu (anomi) hızlandıran bir dinamik olarak işlev görmektedir.

⁷ <https://www.diyansen.org.tr/dokuman/calisansorunlar.pdf>

Şekil 6. “Çoğu insana güvenilebilir” diyenlerin oranı, %, 2022

Kaynak: IPSOS.

Gösteriş kültürünün ve başarı takıntısının yaygınlaşması da toplumsal değerler sistemi açısından dikkate değer bir dönüşümün göstergesidir. Dijital iletişim ve sosyal medya çağında başarı, çoğunlukla bir süreçten ziyade nihai bir sonuç olarak sunulmaktadır. Bu sunum biçimi, başarıya ulaşmada kullanılan yöntemlerin niteliğinden çok, hedefe ne kadar kısa sürede ulaşıldığına vurgu yapmaktadır. Böyle bir çerçevede, hızlı sonuca ulaşma arzusu giderek meşrulaşmakta ve toplumsal algıda yerleşik hâle gelmektedir. Sonuç olarak, sahte diploma vakaları ya da sosyal medyada karşılığı olmayan, abartılı veya gerçeğe aykırı ünvanların artışı, bu kültürel dönüşümün somut yansımaları arasında yer almaktadır. Bu durum hem bireysel düzeyde etik erozyona hem de kurumsal düzeyde güven kaybına yol açan bir dinamiğin güçlenmesine hizmet etmektedir.

Toplumsal kutuplaşma, “bizimkiler yaparsa meşrudur” anlayışının yaygınlaşmasına zemin hazırlamakta ve ahlakın evrensel bir ilke olmaktan çıkıp grup aidiyetinin bir göstergesine dönüşmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, karşıt gruplara yönelik haksızlıkların kolaylıkla meşru kabul edilmesi ve savunulması, yolsuzlukların hem yayılmasına hem de toplumsal düzeyde meşruiyet kazanmasına imkân tanımaktadır.

Sahtecilik ve hırsızlık gibi norm dışı davranışları teşvik eden toplumsal unsurlar arasında, rol model olgusu da dikkate değerdir. Toplumsal ikna süreçlerinde en güçlü araçlardan biri olan rol modeller, zirvedeki aktörlerin “dürüst” başarıyı temsil etmediği algısı yerleştiğinde, alt kademelerdeki bireyler açısından dürüstlüğün rekabette bir dezavantaj gibi algılanmasına yol açabilir. Bu durum, norm dışı yöntemlerin cazibesini artırır ve ahlaki değerlerin aşınmasına katkı sunar.

Sorunun bir diğer boyutu ise dildeki dönüşümde gözlemlenmektedir. Toplumsal değişim, gündelik dil ve siyaset söylemindeki ifadeler üzerinden de okunabilir. Hırsızlık, “torpil”, “ricacı olmak”, “işe hız vermek”, “hata oldu, düzeltildi” veya “çalıyor ama yapıyor” gibi masumlaştırıcı ifadelerle bürünebilmektedir. Dilin bu şekilde hafiflemesi, suçluluk duygusunun da hafiflemesine yol açar. Siyasi söylemde yerleşik hâle gelen bu ifadeler, normların sınırlarını ve bağlayıcılığını aşındırır. Ahlaki sezgilerimizi taşıyan kelimelerin silinmesi, toplumun doğru ile yanlış ayırt etme kapasitesini bulanıklaştırarak, kolektif etik pusulasının işlevini zayıflatır.

Bu noktada dijitalleşmenin kolaylaştırıcı rolü de göz ardı edilmemelidir. Dijital teknolojiler, sağladıkları verimlilik ve hız avantajları sayesinde pek çok alanda olumlu katkılar sunsa da taklit ve kimlik istismarı gibi eylemleri her zamankinden daha erişilebilir kılmıştır. Üretim maliyetlerini düşürmesi, hata payını azaltması ve süreçleri hızlandırması nedeniyle genellikle olumlu karşılanan bu dönüşüm, sahte diploma vakasında olduğu gibi yeni ve karmaşık riskleri de beraberinde getirmektedir.

Bu ölçekte bir sahteciliğin dijital imkânlarla mümkün hâle gelmiş olması, dijitalleşmeyi yalnızca ekonomik rasyonalite ya da maliyet avantajı üzerinden değerlendirmeyi yetersiz kılar. Aksine, teknolojinin toplumsal, hukuki ve etik boyutlarının birlikte ele alınmasını zorunlu kılar. Zira dijital araçların sunduğu kolaylık, yalnızca meşru faaliyetlerde değil, yasa dışı girişimlerde de aynı ölçüde etkili olmakta; bu da dijitalleşmenin getirdiği fırsatlar ile doğurduğu riskler arasındaki dengenin dikkatle yönetilmesini gerekli kılmaktadır.

Sahte diploma skandalının temelinde, kurumsal ve toplumsal güvenin çökmesi, liyakat ilkesinin aşınması ve etik değerlerin ikinci plana itilmesi gibi yapısal sorunlar bulunmaktadır. Kurumlara duyulan güvenin erozyona uğraması, torpil ve yolsuzluğun normalleşmesi, yükseköğretim mezunu sayısındaki hızlı artışın iş gücü piyasasında karşılık bulmaması ve bu durumun yarattığı yaygın hayal kırıklıkları, bireyleri meşru yollar yerine kestirme ve hukuka aykırı yöntemlere yöneltebilmektedir. Ayrıca, başarıya ulaşmada sürecin değil yalnızca sonucun önemsendiği, etik sınırların ihmal edildiği bir kültürel iklim, bu tür sahtekârlık girişimlerine zemin hazırlamaktadır. Bu ortamda ahlaki ve hukuki bariyerlerin zayıflaması, organize ve geniş çaplı sahtecilik ağlarının ortaya çıkmasını kolaylaştırmakta; dolayısıyla yaşanan skandal, münferit bir vaka değil, toplumsal ve siyasal bozulmanın doğal bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Söz konusu durum, genç nüfus açısından özellikle kritik bir öneme sahiptir. Zira mevcut araştırmalar, gençlerin birçok temel değere ve özellikle de dürüstlük ilkesine yüksek düzeyde önem atfettiğini göstermektedir. Örneğin, KONDA'nın 2024 yılında gerçekleştirdiği Toplumsal Değerler ve Gençlik⁸ araştırmasında, katılımcılara “Belli başlı toplumsal değerler arasında en önem verdikleriniz hangileridir?” sorusu yöneltilmiş; verilen yanıtlar arasında ilk üç sırada dürüstlük, eşitlik ve insan haklarına saygı yer almıştır. Bu bulgu, gençlerin etik değerlere bağlılıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, aynı araştırma gençlerin önemli bir kısmının, torpil olmaksızın bir konuma gelmenin mümkün olmadığı inancını taşıdığını da göstermektedir. Dolayısıyla gençler, doğru olanı bilmekte ve içselleştirmekte; ancak mevcut sistemin dürüst davranışı ödüllendirmeyeceğine kanaat getirmektedir. Bu çelişkili durumun devam etmesi hâlinde, gençlerin önemli bir bölümünün ya umutsuzluğa kapılarak yurt dışına göç etmeyi düşüneceği ya da hedeflerine ulaşmak için kendi değerlerinden taviz vereceği öngörülebilir.

2. Diğer Ülkelerde Yaşanmış Benzer Vakalar

Türkiye'deki sahte diploma vakası, kapsamı ve kullanılan yöntemler bakımından dijital çağın en dikkat çekici örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu durum yalnızca Türkiye'ye özgü değildir; dijitalleşmenin yaygınlaştığı küresel ölçekte benzer vakalar farklı ülkelerde de gözlenmiştir.

⁸ <https://konda.com.tr/rapor/187/toplumsal-degerler-ve-genclik-arastirma-raporu>

Dijitalleşme, resmî belgelerin hazırlanması, saklanması ve doğrulanması süreçlerini hızlandırıp maliyetleri düşürerek büyük kolaylıklar sağlarken, aynı zamanda sahtecilik faaliyetlerinin ölçeğini ve erişilebilirliğini de artırmıştır. Gelişmiş grafik tasarım yazılımları, yüksek çözünürlüklü yazıcılar ve siber saldırı teknikleri sayesinde, sahte belgelerin hem üretim kalitesi artmakta hem de tespit edilmesi güçleşmektedir. Bu bağlamda, sahte diploma üretimi ve dağıtımı, küresel ölçekte giderek karmaşık ve örgütlü bir yapıya bürünmüştür.

2000'li yılların sonunda Pakistan'da yaşanan olay, sahte diploma skandallarının en çarpıcı örneklerinden biridir⁹. O dönemde yürürlüğe giren seçim yasası, milletvekili olabilmek için üniversite diploması şartı getirmişti. Bu düzenleme sonrasında, çok sayıda politikacının sahte veya geçersiz diploma beyanında bulunduğu ortaya çıkmıştır. Pakistan Yüksek Mahkemesi, yaklaşık 1.100 milletvekilinin diploma bilgilerinin doğrulanması için soruşturma başlatmış; ilk incelemelerde en az on iki milletvekilinin sahte diploma kullandığı ve yaklaşık 160 siyasetçinin diplomalarının şüpheli olduğu belirlenmiştir.

Skandal, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve ülke genelinde protestolara neden olmuştur. Konu uzun süre medyanın gündeminde kalmış ve hatta Belucistan Eyalet Başbakanı'nın "Diploma diplomadır: İster sahte ister gerçek, fark etmez" şeklindeki açıklaması, olayın hafızalara kazınan simgesel anlarından biri olmuştur. Sürecin sonunda en az on iki milletvekili istifa etmiş, bazıları hakkında yargı süreçleri başlatılmıştır.

Gelişmeler yalnızca siyasi alanda sınırlı kalmamış; Pakistan Ulusal Havayolu (PIA) da kendi personelinin diplomalarını incelemiş ve sahte belgelerle işe alınmış yaklaşık 200 çalışanın işine son vermiştir. Bu olay, siyasi liderlik düzeyinde bile sahtekârlığın tolere edilmesinin, toplumun genelinde benzer davranışların normalleşmesine zemin hazırladığını göstermektedir. Kural koyucu pozisyonundaki kişilerin sahte diploma ile yakalanması, toplumdaki güven krizini derinleştirmiş ve kurumsal meşruiyeti ciddi biçimde zedelemiştir.

2023 yılında Hong Kong'da yaşanan olay, teknolojiyle gelişen sahtecilik yöntemlerinin çeşitlendiğini gösteren önemli bir vakadır¹⁰. Hong Kong Üniversitesi (HKU) İşletme Fakültesi'ne yapılan yüksek lisans başvurularında, bazı adayların sahte akademik belgeler sunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular üzerine üniversite yönetimi, tüm yüksek lisans başvuru belgelerini kapsamlı bir incelemeye tabi tutmuş ve konu polis soruşturmasına taşınmıştır.

Yetkililerin yaptığı araştırma, sahtecilik faaliyetinde bazı öğrenci başvuru bürolarının etkin rol oynadığını ortaya koymuştur. Bu büroların, başvuru sahiplerine "garanti kabul" vaadiyle hizmet sunduğu ve belgelerin sahte olarak düzenlenmesine aracılık ettiği anlaşılmıştır. Olay, dijital doğrulama yöntemlerinin başvuru süreçlerine entegrasyonunun ve kabul politikalarında daha katı standartların benimsenmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymuştur.

Bu gelişme, dijitalleşmenin yalnızca işlemleri kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni türden riskler yarattığını da göstermektedir. Belgelerin elektronik ortamda üretilip sahte biçimde çoğaltılabilmesi, yükseköğretim kurumlarını hem teknik hem de idari düzeyde daha gelişmiş doğrulama mekanizmaları uygulamaya mecbur bırakmıştır.

⁹ <https://www.theguardian.com/world/2010/jul/02/pakistan-fake-degrees-scandal>

¹⁰ <https://hongkongfp.com/2024/07/05/over-30-students-caught-using-forged-credentials-to-enrol-at-university-of-hong-kong-business-school>

Diğer ülkelerin sahte diploma ile mücadele yaklaşımları incelendiğinde, özellikle İngiltere örneğinde görüldüğü üzere, merkezi diploma doğrulama sistemlerinin kurulması önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Bu sistemler, yetkili kurumların tek bir veri tabanı üzerinden tüm akademik belgeleri teyit etmesini sağlayarak hem iş yükünü azaltmakta hem de sahtecilik girişimlerini hızla tespit edebilmektedir. Örneğin Birleşik Krallık'ta 2015 yılından bu yana kullanılan Yükseköğretim Mezuniyet Doğrulama Sistemi (Higher Education Degree Datacheck, HEDD) sayesinde işverenler ve kurumlar tek bir merkezî platform üzerinden diploma bilgilerini hızla teyit edebilmekte ve sahtecilik girişimleri kayda değer ölçüde azaltılmaktadır.

Son yıllarda ise birçok ülke, diploma ve transkriptleri blok zincir tabanlı olarak düzenlemeye başlamıştır¹¹. Blockcerts, Verifi-Chain ve EduChain gibi açık standartlı blok zinciri çözümleri, akademik belgeleri kriptografik yöntemlerle korumakta ve belge sunulduğunda saniyeler içinde orijinallik doğrulaması yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bu sistemlerde, belgeyi düzenleyen kurumun dijital mührü değiştirilemez biçimde belgenin üzerine yerleştirilmektedir; böylece hem PDF üzerinde tahrifat yapılması hem de sıfırdan sahte belge üretilmesi anında tespit edilebilmektedir. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği de Avrupa Blok Zinciri Hizmet Altyapısı (EBSI) inisiyatifi ve Doğrulanabilir Kimlik Bilgileri (Verifiable Credentials 2.0) standardı aracılığıyla dijital diplomaların güvenli ve sınır ötesi doğrulanmasını sağlamak üzere çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye'de ise Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından e-Devlet üzerinden diploma sorgulama sistemi devreye alınmıştır. Ancak bu sistemin etkinliği, yalnızca doğrulama kapasitesine değil, aynı zamanda güvenlik altyapısına da bağlıdır. Eğer ilk aşamada sisteme sahte bir kayıt eklenebilirse, doğrulama işlemi bu sahteciliği engelleyemeyecektir. Dolayısıyla Türkiye bağlamında esas sorun, sistemin teknik doğrulama yeteneğinden çok, güvenliğinin ihlal edilebilme potansiyelidir. Bu nedenle çözüm arayışlarında, güvenlik açığının kapatılması ve kayıt süreçlerinin bağımsız biçimde denetlenmesi ayrı bir öncelik olarak ele alınmalıdır.

3. Çözüm Önerileri

Bu denli karmaşık ve çok katmanlı bir sorunun çözümü, yalnızca teknik önlemlerle veya tek bir politika adımıyla sınırlandırılmaz; hem kısa vadeli teknik/kurumsal iyileştirmeleri hem de uzun vadeli toplumsal ve kültürel dönüşümü içeren bir stratejiyi gerektirir.

Sahte diploma şebekesi vakası, Türkiye'nin dijital sertifika altyapısındaki yapısal güvenlik açıklarını gözler önüne sermiştir. Özellikle Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK) gibi kritik kurumlardan üst düzey yetkililerin elektronik imzalarının kopyalanabilmesi, kabul edilemez düzeyde bir siber güvenlik zafiyetini ortaya koymaktadır. Bu durum, mevcut e-imza altyapısının bütüncül bir denetime tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

Kısa vadede, çok faktörlü kimlik doğrulama sistemleri, donanım güvenlik modülleri (HSM) ve anlık kimlik doğrulama algoritmaları devreye alınmalı; uzun vadede ise e-imza ekosisteminin yeniden tasarlanarak güvenlik katmanlarının uluslararası standartlara uyumlu hâle getirilmesi sağlanmalıdır. Üniversitelerin öğrenci bilgi sistemlerine erişimler yalnızca yetkilendirilmiş kullanıcılarla sınırlandırılmalı, olağandışı veri değişikliklerini anında tespit edebilecek otomatik uyarı mekanizmaları kurulmalıdır. Mevcut olayın ortaya çıkışı, bu türden bir veri tutarsızlığının

¹¹ <https://news.mit.edu/2017/mit-debuts-secure-digital-diploma-using-bitcoin-blockchain-technology-1017>

fark edilmesiyle mümkün olmuştur; bu da etkin gözetim sistemlerinin caydırıcı ve koruyucu gücünü göstermektedir.

Ayrıca Türkiye’de merkezi bir diploma doğrulama veri tabanı geliştirilerek işverenler, kamu kurumları ve yetkili kuruluşların doğrudan erişimine açılmalıdır. Hâlihazırda e-Devlet üzerinden işletilen YÖK Diploma Sorgulama Sistemi, yalnızca doğrulama kapasitesi açısından değil, güvenlik bütünlüğü açısından da güçlendirilmelidir. Aksi hâlde, sisteme ilk aşamada sahte bir kaydın eklenmesi, doğrulama süreçlerini işlevsiz kılacak ve kamu güvenini daha da zedeleyecektir.

Orta vadede, mevzuat boyutunda, sahte diploma düzenleme ve kullanma fiillerine ilişkin yaptırımların caydırıcı niteliği artırılmalıdır. Mevzuat boyutunda, sahte diploma düzenlemek veya kullanmak fiillerine verilen cezaların caydırıcılığı, hukukun önleyici işlevi açısından kritik önemdedir. Son yaşanan olay kapsamında düzenlenen iddianamelerde sanıklar hakkında 6 yıldan 45 yıla kadar hapis cezası talep edilmiştir. Bu tür fiillerin yargısal süreçlerinin hızlı ve etkin biçimde yürütülmesi ve nihayetinde ölçülü fakat hissedilir cezaların uygulanması, potansiyel failer üzerinde caydırıcı bir etki yaratacaktır.

Bununla birlikte, yalnızca cezai yaptırımlar değil, idari ve mesleki sonuçlar da sürecin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Sahte diplomalar aracılığıyla kazanılmış tüm ünvanlar, kadrolar ve diğer haklar geri alınmalı; bu kişilerin kamu görevlerinde bulunmaları kalıcı olarak engellenmelidir. Ayrıca, sahte diploma ile elde edilen pozisyonlardan sağlanan gelirlerin hukuken meşru sayılması, kamu vicdanında onarılamaz bir çelişki yaratmaktadır. Bu nedenle, hukuki düzenlemelerde, haksız yolla elde edilen mali kazançların da iadesini zorunlu kılan açık hükümlere yer verilmesi gerekmektedir.

Cezasız veya eksik yaptırımla sonuçlanan her vaka, toplumda “yapanın yanına kâr kalır” algısını pekiştirmektedir. Bu algı ise Türkiye’de hukukun üstünlüğü ve toplumsal güvenin tesisi önündeki en temel engellerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, sahte diploma vakalarına ilişkin yargısal ve idari süreçlerin hem hızlı hem de tam anlamıyla caydırıcı şekilde işletilmesi, hukuki düzenin meşruiyeti açısından zorunludur.

Uzun vadede en kritik yapısal çözüm, liyakat ilkesinin kurumsal kültürde yeniden merkezî bir değer hâline getirilmesidir. Toplum bireylerinin, yetkin ve çalışkan kişilerin çaba ve performanslarıyla ilerleyebildiğini gözlemlemesi, hile, usulsüzlük ve torpil mekanizmalarına yönelme motivasyonunu doğal olarak azaltacaktır. Bu nedenle, kamu kurumlarında işe alım ve terfi süreçlerinde tam şeffaflığın sağlanması, liyakatin güvenilir şekilde tesis edilmesinin ön koşuludur.

Özellikle mülakat yoluyla yapılan alımlar, uzun süredir toplumsal güven bunalımının merkezinde yer almaktadır. Sözlü sınavların torpil veya kayırmacılık aracı olarak kullanıldığına dair yaygın kanaat, kamuda liyakat algısını zedelemektedir. Bu bağlamda, mümkün olan tüm pozisyonlar için yazılı ve objektif ölçme-değerlendirme yöntemleri esas alınmalı; mülakat yapılmasının zorunlu olduğu durumlarda süreç hem teknik hem hukuki olarak kayıt altına alınmalı ve önceden belirlenmiş, nesnel kriterlere bağlanmalıdır.

Bu yönde atılacak adımlar yalnızca teknik değil, aynı zamanda normatif bir dönüşümü de hedeflemelidir. “Benim adamım” anlayışına dayalı atama ve terfilerin ortadan kalkması, toplumda yerleşik “dayım olmadan başaramam” algısını zayıflatacaktır. Bu dönüşümün sürdürülebilir olabilmesi için siyasi aktörlerin de topluma örnek teşkil edecek şekilde hareket

etmesi, yakın çevre kayırmacılığından kaçınması ve performans temelli atama politikalarını aktif olarak teşvik etmesi gerekmektedir. Aksi hâlde, en iyi yasal düzenlemeler dahi vatandaşın zihnindeki “torpil şart” algısını kırmaya yetmeyecek; toplumsal güvenin yeniden inşası mümkün olmayacaktır.

Eğitim sistemi ve toplumsal değerler düzeyinde gerçekleştirilecek dönüşüm de teknik ve hukuki önlemler kadar kritik bir boyut olarak ele alınmalıdır. Eğitim kurumlarında etik değerlerin, dürüstlük ilkesinin ve akademik sahtekârlığın bireysel ve toplumsal düzeyde doğurduğu olumsuz sonuçların açık biçimde öğretilmesi esastır. İlköğretimden yükseköğretime kadar tüm kademelerde kopya çekme ve intihal gibi akademik ihlaller karşısında tavizsiz yaptırımlar uygulanmalı; öğrenciler, “hile yoluyla kazanım elde etmenin utanç verici olduğu” bilincini içselleştirebilmelidir.

Aynı zamanda medya, dürüst bireylerin başarı hikâyelerini görünür kılarak ve popüler kültürde liyakat ile doğruluk temalarını işleyerek bu dönüşüme katkıda bulunmalıdır. Uzun yıllar boyunca yasa dışı faaliyetlerde bulunan veya fırsatçılığı temsil eden figürler, dizi ve filmler aracılığıyla kahramanlaştırılmıştır; benzer yöntem, dürüstlük ve çalışkanlığın idealize edilmesi için de kullanılabilir. Böylelikle, toplumda yaygınlaşan “herkes çalışıyor” söyleminin yerini “çalmadan da başarılı olunabilir” inancı alacaktır.

Bu tür bir kültürel değişim kısa vadede sonuç vermese de uzun vadede normatif yapıların güçlenmesine, toplumsal güvenin yeniden tesisine ve etik değerlerin toplumsal yaşamın merkezine yerleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Dolayısıyla, teknik ve hukuki düzenlemelerle eşzamanlı olarak kültürel alanın da dönüştürülmesi, kalıcı çözümün ön koşuludur.

Son olarak, uluslararası iş birliği ve diğer ülkelerdeki iyi uygulamaların dikkate alınması hem teknik hem de kurumsal kapasitenin geliştirilmesi açısından kritik önemdedir. Farklı ülkelerin deneyimlerinden yararlanmak, sahte diploma ile mücadelede hem önleyici mekanizmaların tasarımını hem de mevcut sistemlerin güçlendirilmesini mümkün kılar. Avrupa’da yaygın olarak uygulanan “Diploma Supplement” (Diploma Eki) standardı¹², diplomaların içeriğini, düzeyini ve geçerliliğini şeffaf biçimde ortaya koyarak uluslararası tanınırlığı kolaylaştırmaktadır. OECD ülkelerindeki başarılı örnekler de bu bağlamda incelenebilir.

Estonya, dijital devlet uygulamaları alanında dünyanın en gelişmiş modellerinden birine sahiptir; e-Devlet sistemlerinin güvenliği ve kullanıcı dostu yapısı bakımından bu modelden esinlenmek, Türkiye’nin dijital altyapısını güçlendirebilir. Güney Kore ise eğitilmiş nüfus fazlası sorununu, sanayi ve teknoloji alanlarında inovasyona yatırım yaparak ve yüksek nitelikli iş gücüne yeni istihdam alanları açarak aşmaya çalışmıştır. Benzer şekilde, Türkiye’de de genç nüfusa uygun istihdam alanları yaratılmalı; böylece iş gücü talebinin aşırı biçimde kamu sektörüne yönelmesinin önüne geçilmelidir.

Ek olarak, uluslararası iyi uygulamaların yerel ihtiyaçlara uyarlanması ve sürdürülebilir politikalarla desteklenmesi, sahte diploma sorununu yalnızca teknik ve hukuki düzeyde değil, aynı zamanda yapısal ve kültürel boyutlarıyla da ortadan kaldırmaya yönelik kalıcı bir yol haritası sunacaktır.

¹² <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/diploma-supplement>

4. Sonuç

Üçüncü bölümde sıralanan çözüm önerilerinin hiçbirisi kolayca hayata geçirilebilecek nitelikte değildir; ancak uygulanmaları imkânsız da değildir. Türkiye, geçmişte geniş ölçekli toplumsal seferberlikler gerçekleştirebilmiş bir ülke olarak, benzer bir kararlılığı bu alanda da gösterebilecek kapasiteye sahiptir. Bu süreçte en kritik unsur, geniş bir toplumsal mutabakatın tesis edilmesi ve toplumun tüm kesimlerinin “artık yeter, dürüst ve adil bir düzen istiyoruz” talebinde birleşmesidir. Böyle bir dönüşümün başarıya ulaşması ise öncelikle siyasi iradenin varlığına bağlıdır. Toplumun üst kademelerinde yer alan aktörler değişime öncülük ettiklerinde, alt kademeler de bu yönde hareket etme eğiliminde olacaktır. Aksi hâlde, üst düzeyde yaşanan yozlaşma ve etik ihlaller, aşağıya doğru sirayet ederek benzer davranış kalıplarının toplumun geneline yayılmasına zemin hazırlayacaktır.

Notun başında Khaled Hosseini’nin Uçurtma Avcısı romanından alıntılanan sözler, hırsızlık kavramını yalnızca maddi mülkiyetle sınırlamayan, aksine onu hayatın tüm etik boyutlarına yayılan bir üst ilke olarak tanımlar. Bu yaklaşım genişletildiğinde, hırsızlık her tür hakkın, değerın veya fırsatın gasp edilmesi olarak görülebilir. Kibir, başkalarının onurunu ve söz hakkını çalmaktır; açgözlülük, adil paylaşımı ve ortak kaynakları gasp etmektir; tembellik, zamanın, yeteneğin ve topluma katkı potansiyelinin ziyan edilmesiyle toplumsal hakkın çalınması anlamına gelir. Yetim malına el uzatmak, savunmasız birinin mülkiyetini ve geleceğini elinden almaktır. Rüşvet, adaletin tarafsızlığını ve liyakat ilkesini ortadan kaldırarak toplumsal güvenin çalınmasıdır.

Bu çerçevede sahtecilik, torpil ve yolsuzluk da birer hırsızlık biçimi olarak değerlendirilmelidir. Sahte diploma kullanmak, o ünvan veya pozisyonu hak eden kişinin emeğini, zamanını ve hayalini çalmaktır. Torpille bir göreve gelmek, liyakat sahibi bir adayın hakkını gasp etmektir. E-Devlet şifresini ele geçirerek başkasının bilgilerini kullanmak, kişisel mahremiyetin ihlali yoluyla özel hayatın çalınmasıdır. Yalan söylemek ise toplumun doğru bilgiye ulaşma hakkını ortadan kaldırmaktır. Eğer hırsızlık, en alçakça eylem olarak kabul ediliyorsa, o hâlde dürüstlüğü toplumsal yaşamın yeniden en yüce değeri hâline getirmek yalnızca ahlaki bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal bir zorunluluktur.

Güvenin toplumsal dokudaki yeri, yalnızca işleyen kurumların değil, aynı zamanda kuşaklar arası devamlılığın da temelini oluşturur. Bir kez kaybedildiğinde, bu güvenin yeniden tesis edilmesi çoğu zaman uzun yıllar, hatta nesiller gerektirir. Mevcut durum, pek çok açıdan bir “dibe vuruş” olarak yorumlanabilir; ancak kriz anlarının, doğru yönetildiğinde, köklü değişimler için fırsat pencereleri açabileceği unutulmamalıdır. Sahte diploma skandalı, bu bağlamda, yalnızca bir hukuki mesele değil, aynı zamanda toplumsal bir özeleştirici çağrısıdır.

Toplumun farklı kesimlerinde “Biz nerede hata yaptık da bu noktaya geldik?” sorusunun dillendirilmeye başlanması, önemli bir farkındalık göstergesidir. Bu soruya verilecek yanıtlar, yalnızca yüzeysel açıklamalarla değil, açık yüreklilikle yapılacak ve gerekirse can acıtacak bir özeleştirici süreciyle desteklenmelidir. Ancak bu şekilde, geçmişin hatalarından ders çıkarılarak yeni bir yol haritası oluşturulabilir. Nihai hedef, şeffaflık, hesap verebilirlik ve dürüstlük ilkeleri üzerine inşa edilmiş, geniş bir toplumsal mutabakatla benimsenmiş yeni bir toplumsal sözleşmenin hayata geçirilmesi olmalıdır. Böyle bir sözleşme, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda kültürel ve ahlaki düzeyde de toplumun geleceğini şekillendirecek en kritik adım olacaktır.

Kaynakça

- Diyanet-Sen. (2023). *Din-Diyanet Algıları Araştırması*. Erişim adresi: <https://www.diyansen.org.tr/dokuman/calisansorunlar.pdf>
- Fukuyama, F. (2014). *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Gallup. (2024). *Confidence in institutions*. Erişim adresi: <https://news.gallup.com/poll/1597/confidence-institutions.aspx>
- Hong Kong Free Press. (2024, 5 Temmuz). *Over 30 students caught using forged credentials to enrol at University of Hong Kong business school*. Erişim adresi: <https://hongkongfp.com/2024/07/05/over-30-students-caught-using-forged-credentials-to-enrol-at-university-of-hong-kong-business-school>
- IPSOS. (2022). *Interpersonal trust across the world*. Erişim adresi: <https://www.ipsos.com/en/interpersonal-trust-across-world>
- Khaled Hosseini. (2003). *The kite runner*. New York: Riverhead Books.
- KONDA. (2024). *Toplumsal değerler ve gençlik araştırma raporu*. Erişim adresi: <https://konda.com.tr/rapor/187/toplumsal-degerler-ve-genclik-arastirma-raporu>
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- MIT News. (2017, 17 Ekim). *MIT debuts secure digital diploma using Bitcoin blockchain technology*. Erişim adresi: <https://news.mit.edu/2017/mit-debuts-secure-digital-diploma-using-bitcoin-blockchain-technology-1017>
- OECD. (2024). *Education at a glance 2023*. Paris: OECD Publishing.
- Pakistan fake degrees scandal. (2010, 2 Temmuz). *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2010/jul/02/pakistan-fake-degrees-scandal>
- Sosyal Bilimler Vakfı. (2024). *Türkiye’de kimlikler: Din, siyaset ve ekonomi*. Erişim adresi: <https://www.sosyalbilimlervakfi.org/wp-content/uploads/2024/10/TURKIYEDE-KIMLIKLER-DIN-EKONOMI-VE-SIYASET-V2.pdf>
- TGSS. (2024). *Türkiye’nin toplumsal haritası 2024*. Erişim adresi: <https://www.tgss.org.tr/yayinlar/turkiye-nin-toplum-haritasi-tgss-2024-ozet>
- Turchin, P. (2023). *End times: Elites, counter-elites, and the path of political disintegration*. New York: Penguin Press.
- World Bank. (2024). *Worldwide governance indicators*. Erişim adresi: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>